

TABAKSBANDEROL ALS HULP BIJ DATEREN

door Fred Tymstra

Bijna iedere pijpenverzamelaar heeft wel een oude tabaksverpakking in zijn collectie. Meestal wordt de ouderdom bepaald door hetgeen men van anderen heeft gehoord. Of het ook klopt wordt zelden nagegaan. Toch is er een eenvoudig hulpmiddel om de ouderdom te helpen bepalen zodat grove fouten kunnen worden vermeden, namelijk het aflezen van de banderol op de verpakking. Wat is eigenlijk een banderol? Een banderol is een belastingzegel waarop de soort, de prijs, de hoeveelheid en de fabrikant wordt vermeld. De banderol is zodanig op de verpakking aangebracht dat het zegel verbroken moet worden bij gebruik.

Historie:

Sinds 1623 werd in Holland, evenals in de andere provincies, het tabakgebruik aan een provinciale impost (accijns) onderworpen. Op alle tabak die in Holland werd ingeslagen of verkocht hief men volgens een bepaald tarief impost, die aan de pachters van deze belasting werd betaald. In 1677 werd door de Staten van Holland een regeling getroffen waarbij de tabakswinkellers en slijters een vast bedrag aan verbruiksbelasting gingen betalen naast de impost die ook geheven werd op de invoer van tabak in de provincie Holland. Dit stelsel duurde tot de Franse overheersing. In 1810 werden we meegezogen in het systeem van de Franse tabaksregie, een staatsmonopolie. Door middel van agenten op buitenlandse markten werd tabak voor geheel Frankrijk ingeslagen. Na de val van Napoleon in 1813 werd het stelsel weer afgeschaft. Tot 1863 hief men een recht voor de in- door- en uitvoer van tabak. Na 1863 uitsluitend een recht bij invoer. Hoewel bij de meeste landen om ons heen de tabaksbelasting een belangrijke bijdrage leverde aan de staatskas lukte het de verschillende regeringen niet om een algemene tabaksbelasting in te voeren. Men was bang dat elke vorm van accijns de internationale handel in ruwe tabak (Amsterdam) schade zou berokkenen. Tenslotte stapte men af van het idee de invoer te verhogen en zocht naar een belasting voor binnenlands gebruik. Uit 3 varianten werd tenslotte op 4 mei 1921 door de Eerste Kamer de invoering van de banderol (zegelbelasting) gekozen. Vooral kleine tabaksverwerkers (thuiswerkers) opperden hiertegen hun bezwaren, aangezien ze niet kapitaalkrachtig genoeg waren om in het banderolsysteem te investeren. Na bijstelling van de wet werd op 1 juni 1922 de Tabakswet van kracht, hetgeen betekende dat de tabaksverpakkingen voorzien werden van een belastingzegel voor gebruik, de banderol.

Er werden van begin af aan voor tabak, sigaren en sigaretten verschillende banderollen gebruikt. Door verschil in kleur en soortnaam zijn ze makkelijk van elkaar te onderscheiden. Tot op de dag van vandaag wordt het systeem van de banderol gehanteerd, al weer meer dan 80 jaar.

De banderol

De ontwerper van de eerste serie banderollen is Otto van Tussenbroek. Ze werden gedrukt bij Johan van Enschedé uit Haarlem. Bij de invoering in 1922 gebruikte men voor verpakkingen van puntzakken en zgn. suikerzakken een zegel van 4x12 cm. (afb.A) Voor verpakkingen van 50 en 100 gram werd een lintzegel gebruikt van 2x23 cm. (afb.B) Een langere versie van het lintzegel 2x40 cm ging om verpakkingen van 250 en 500 gram. Aan de beide uiteinden staat het woord NEDERLAND. Heel vaak is het lintzegel aan de einden ingekort om aan te sluiten bij de grootte van de verpakking. De banderol zelf is bedrukt met een ondergrond (vaak een ragfijn netwerkje) een overdruk (het eigenlijke ontwerp) en een opdruk (vermelding van soort, hoeveelheid en prijs). Dikwijls werd de naam of nummer van de fabrikant meebedrukt, maar ook een naam- of nummerstempeltje was toegestaan. Eén opmerking vooraf over de banderollen met opcenten in onderstaande lijst. Deze extra belasting fluctueerde in percentage afhankelijk van de gebruikperiode tussen 1941 en 1946.

Voor het vermelde jaar wordt een voorbeeld gegeven, waaruit andere waarden herleid kunnen worden. Voorbeeld 20+6. Herleid kan worden 10+3, 30+9, 25+7 ½, 14+4 ½ (afgerond) enz. Bij 1943 en 1944 worden alle waarden vermeld gezien het kleine aantal.

1922	Ondergrond lichtbruin – Overdruk roodbruin – Opdruk soort, hoeveelheid en prijs in zwart, Tekst "KLEINHANDELSPRIJS" de prijs staat tussen = = bij het lintzegel.
1925	Zelfde als 1922 voorzien van een tweede ondergrond in blauw en 2x3 groene strepen (opmaken oude banderollen).
1925	Definitieve uitgifte: Ondergrond lichtbruin – Overdruk groen – Opdruk gewicht, soort, prijs in zwart. Tekst "KLEINHANDELSPRIJS" en prijs tussen = = bij het lintzegel (afb.A).
1925	Navorderingszegel getand, om bij te plakken bij reeds gebanderolde pakjes. Formaat 28 ½ bij 21 ½ . Ondergrond lichtbruin, overdruk groen.
1935	Zelfde als 1925 definitieve uitgifte, nu echter zonder de tekst "Kleinhandelsprijs" en de prijs zonder = = (afb.B).
1940	Ondergrond bruingrijs – Overdruk blauw – Opdruk soort, prijs en hoeveelheid in rood. Looptijd van 15-9-40 tot 1-4-41 (afb.I) Aanvang noodbanderollen in Nederland.
1941	Zelfde als 1940, nu prijs met opcenten. Voorbeeld 20+6 (afb.C).
1943	Zelfde als 1941 Nieuwe gewichtsklasse, pakjes van 40 gram. Waarden: 24+7 ½, 28+8 ½, 36+11, 44+13 ½, 48+14 ½.
1943	Banderol voor levering vrij van accijns aan de het Duitse leger. In plaats van een waarde vermeldt de tekst: Hergestellt für die Deutsche Wehrmacht. Ondergrond lichtbruin overdruk in donkerbruin (afb.E).

afb.1

afb.2

1944	Ondergrond bruingrijs – Overdruk paars – Opdruk soort, prijs en hoeveelheid in zwart. Waarden 40 grams pakjes: 24+22, 48+43 ½, 32+29. Voor pakken van 500 gram f 1.80+1.62.
1944-45	Noodbanderol. Soms gestempeld (afb.2) of soms een primitieve druk (afb.G). Noodbanderol: Ondergrond wit papier – Overdruk blauw – Opdruk soort, hoeveelheid, prijs in rood. Fabriek in zwart. Tekst: NOODBANDEROLLE NEDERLAND. Druk V.D.E. Eindhoven (afb.D).
1945	Noodbanderol: Ondergrond oranje papier – Overdruk en Opdruk in blauw (afb.F).
1945	Exact dezelfde banderol als in 1941, zelfde waarden met opcenten. Looptijd 15-3-45 tot 1-6-46.
1946	Zelfde banderol als 1941, door verlaging opcenten andere waarden. Voorbeeld 20+2 ½.
1949	Exact dezelfde banderol als in 40, zonder opcenten. Looptijd van 1-1-49 tot 1-4-49.
1949	Vanaf 1 april de BENELUX banderol. In plaats van Nederland staat aan het begin van de uiteinden BNL. Ondergrond bruingrijs – Overdruk en Opdruk blauw (afb.J).
1955	BENELUX banderol, zelfde als in 1949 maar nu met kleine vierkantjes om de leeuwen (afb.K).
1957	Zelfde als 1955, echter smaller lettertype bij prijs en/of hoeveelheid (afb.L).
1959	Nieuwe ongetande zegel. Ondergrond met Benelux motief in geelbruin – Overdruk in bruin. Beeldformaat 4x2 cm. Tot heden gehandhaafd voor shag, zij het met steeds wisselende kleuren.
1966	Zelfde als BENELUX banderol van 1949 zonder vierkantjes. Tot heden nog gebruikt voor pakken tabak, met wisseling van kleur bij accijnsverandering.

Na 1966 zijn er onvoldoende bronnen aanwezig om de ontwikkeling van de banderol te volgen. Verzamelaars van recenter materiaal zullen zelf op onderzoek moeten gaan. Meer gegevens over noodbanderollen zijn te vinden in het boek van Prof.Dr.J.Van der Poel (zie bronvermelding).

Toch wil ik een recente ontwikkeling niet onbesproken laten, namelijk de omzetting van gulden naar euro (*afb.M,N,O*). Vanaf eind vorig jaar verschenen banderollen met beide bedragen. Hier is sprake van een korte looptijd zodat deze verpakkingen nauwkeurig te dateren zijn. Ook de waarschuwingsteksten op banderollen zijn van recente datum (*afb.P*).

M	N	O	P
			
Prijs van gulden naar euro in 2001-2002			waarschuwingstekst

Aanvullende middelen bij dateren

Als de looptijd van een banderol lang is, kunnen we ter ondersteuning naar andere zaken kijken. Prijslijsten van fabrikanten en grossiers kunnen met de waarden van de pakjes vergeleken worden. Rekeningen evenzo, omdat die gedateerd zijn. Verder werden vroeger tabaksalmanakken uitgegeven. De prijzen van de tabaksproducten werden daarin vermeld. Ook de reclame kan een oplossing bieden aangezien tijdschriften van datum zijn voorzien. Vooral als er in de advertentie een prijs bij het product vermeld staat. Aangezien een bepaald merk soms heel lang meegaat is het ook aan te raden naar de druktechniek en het ontwerp te kijken. Zeker als de banderol incompleet is. Vaak verandert er wel iets in de loop der jaren. Door veel te onderzoeken en te combineren krijgt men er zicht op. En dan kan men aan de hand van feiten de ouderdom van een pakje tabak een stuk nauwkeuriger bepalen. Door verzamelaars uit het verleden zijn banderollen bewaard gebleven. Net als postzegels probeerde men alle waarden te pakken te krijgen. Voor de tabaksverzamelaar is het een ijdele wens om van elk type een voorbeeld te vinden voor studiemateriaal.

A	B	C	D	E	F
<p>1925-1935 groen</p>	<p>1935-1940 groen</p>	<p>1941-1946 blauw</p>	<p>1944-1945 blauw</p>	<p>1943 bruin</p>	<p>1945 blauw /oranje</p>

Herkomst afbeeldingen

Uit "Gezegeld Roken" afbeelding 2, E en G

Uit "De geschiedenis van het Nederlands fiscaal zegel" afbeelding 1.

Alle andere afbeeldingen uit de verzameling van de schrijver

G	H	I	J	K	L
<p>TABAKCIGARENS NOODZEGEL No. 7595</p> <p>TABAK 40 GRAM</p> <p>40 CENT + OPC. 36 CT.</p>	<p>40 CT. NEDERLAND + opt. 5 ct.</p> <p>50 GRAM TABA K</p> <p>50 GRAM TABA K</p>	<p>65 CT. NEDERLAND</p> <p>50 GRAM TABA K</p> <p>50 GRAM TABA K</p> <p>Dotwe Egberts Jouwe</p>	<p>B. J. Dijkstra N.V. Amsterdam</p> <p>50 GRAM TABA K</p> <p>50 GRAM TABA K</p> <p>60 CT</p>	<p>100 GRAM TABA K</p> <p>100 GRAM TABA K</p> <p>60 CT</p>	<p>100 GRAM TABA K</p> <p>100 GRAM TABA K</p> <p>60 CT</p>
<p>1944 op pakpapier zwart</p>	<p>1946-1949 blauw</p>	<p>1940-1941 en 1949 blauw</p>	<p>1949-1955 en na 1966 blauw</p>	<p>1955-1966 blauw</p>	<p>1957-1966 blauw</p>

Geraadpleegde bronnen:

Poel, Prof. Dr. J. van der - De geschiedenis van het fiscaal zegel 1624-1954.
Uitgeverij Davo (1954)

Anoniem - Gezegeld Roken. Uitgegeven tijdens de gelijknamige expositie
in het belastingmuseum te Rotterdam in 1980.

Enschede, E. J. - Lijst met tot nu toe bekende waarden van tabaksbande-
rollen, bijgewerkt tot 1981

Roessingh, H. K. - Inlandse tabak. A.A.G. Bijdragen nr. 20 (Wageningen 1976)